

Роман МІШЕНЮК,

кандидат педагогічних наук,
начальник відділу по роботі з персоналом, Донецько-Луганське регіональне
управління Державної прикордонної служби України, м. Краматорськ

ЕКОНОМІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ УПРАВЛІННЯ ОРГАНАМИ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

У статті розглядається економічна компетентність як складова професійної компетентності керівних кадрів Державної прикордонної служби України. На підставі аналізу вимог нормативно-правових документів до керівників бюджетних установ України, локальних нормативно-правових актів Державної прикордонної служби України, наукових праць щодо професійної та економічної діяльності фахівців різних спеціальностей, автор виділяє у професійній компетентності офіцерів управління органами охорони державного кордону одну із найважливіших складових – економічну компетентність.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, професійна компетентність, економічна компетентність, Державна прикордонна служба України.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі розбудови української держави, який характеризується посиленням впливу світової кризи, внутрішньою політичною та соціально-економічною нестабільністю, дедалі важливого значення набувають питання забезпечення ефективної діяльності суб'єктів внутрішньої безпеки, зокрема Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ). До переліку пріоритетних відносяться питання фінансово-економічного забезпечення, що обумовлено перспективами розвитку прикордонного відомства та необхідністю у зв'язку з цим залучення та освоєння значних коштів, фактична потреба в яких на сьогодні перевищує можливості його бюджету. Брак коштів, які виділяються з Державного бюджету, ускладнює реалізацію деяких напрямів розвитку ДПСУ. Виникає об'єктивна необхідність ефективного управління рухом бюджетних коштів та майна, придбаного за їхній рахунок.

Процес оптимального застосування традиційних і якісно нових управлінських функцій, операцій і дій, в результаті яких виникають нові управлінські ідеї, що змінюють результати управлінської праці потребує розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників, зокрема її економічної складової. Отже, офіцер керівної ланки ДПСУ повинен мати високий рівень економічної компетентності, як однієї із основних складових професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення зазначеної проблеми та на які опирається автор. У контексті нашого дослідження важливою є думка таких вчених, як Н. Бібіка, І. Сергєєва, О. Пометун, О. Овчарук, Ю. Татур щодо вимог компетентнісного підходу до підготовки фахівців. Дослідники вважають, що для забезпечення поступовості реалізації компетентнісного підходу в змісті освіти важливо на рівні його формування враховувати класифікаційні вимоги до фахівця, зосереджувати увагу на пріоритетних компетентностях, які потрібно формувати.

Проблематику формування професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників досліджували О. Торічний [18], Н. Макогончук [9], К. Тушко [20]. Дослідженню окремих аспектів управлінської компетентності магістрів як складової їх професійної компетентності присвячені праці О. Луцького [8], Р. Торчевського [19], В. Веретільника [3] тощо.

Результати аналізу наукових досліджень свідчать про наявність значного інтересу до питань формування таких складових управлінської компетентності майбутніх магістрів органів ДПСУ, які мають пряме відношення до профільної діяльності. Однак, поза увагою науковців залишаються компетентності, сформованість яких забезпечує успішне виконання завдань майбутніми фахівцями у сфері фінансово-економічного забезпечення управлінської діяльності.

Мета статті – на основі аналізу теоретико-правових засад уточнити місце й роль економічної компетентності в структурі професійної компетентності майбутніх магістрів управління органами ДПСУ, а також конкретизувати

перелік їх повноважень у сфері фінансово-економічного забезпечення управлінської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні відповідно до компетентнісного підходу результатом процесу навчання мають бути компетентності. Вчені І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Маркова, А. Хуторської підкреслюють, що у цьому випадку компетентнісний підхід акцентує увагу насамперед на важливості формування у майбутніх фахівців здатності використовувати отримані знання, вирішувати проблеми різної складності на основі здобутих знань та сформованих умінь.

В Україні проблеми компетентнісного підходу вивчають такі дослідники, як Н. Бібік, Н. Брюханова, О. Овчарук, О. Пометун, С. Трубачева. Багато їхніх робіт з питань компетентнісного підходу присвячено сутності поняття “компетентність” (як властивості, якості особистості, що визначають її здатність до виконання діяльності на основі набутих знань і сформованих навичок і вмінь). Вчені акцентують увагу на діяльнісній основі, вважаючи, що компетентність – це не просто набір знань, умінь, навичок і особистісних якостей, а здатність використовувати їх у конкретній ситуації, “включатися в діяльність”, узагальнена здатність вирішувати життєві й професійні завдання у тій або іншій сфері завдяки компетенціям (знанням, умінням, досвіду).

Узагальнюючи наукові погляди дослідників І. Зязюна, П. Перепелиці, В. Яременка, можливо зробити висновок, що питання професійної компетентності безпосередньо пов’язані із професіоналізмом. Учені поняття професійної компетентності та професіоналізму або трактують як різні, або ототожнюють. Дослідники вважають, що професіоналізм і компетентність можна трактувати як дві сторони, дві нерозривні, взаємопов’язані особистісні та професійні характеристики людини. Професійну компетентність учені насамперед визначають як важливу умову професіоналізму фахівця.

Дослідженню специфіки професійної компетентності представників правоохоронних органів та особливостей формування і розвитку професійної

компетентності серед представників Державної прикордонної служби присвячено роботи О. Діденка [5], Д. Іщенко [7], С. Максименка [10] та ін.

Серед прикладних робіт, у яких досліджено окремі питання формування професійної компетентності офіцерів-прикордонників, слід назвати праці С. Білявця [1], В. Царенка [16] та ін.

Проблеми формування управлінських складових професійної компетентності досліджували Ю. Дем'янюк [4], О. Матеюк [11], В. Назаренко [13], М. Тарнавський [17] та ін. Проблеми формування психологічної готовності майбутніх прикордонників до професійної діяльності вивчала Л. Матохнюк [12].

Серед наукових досліджень щодо професійної компетентності магістрів особливо слід вказати на дослідження О. Луцького та Р. Торчевського. Зокрема О. Луцький розглядає управлінську компетентність офіцера Державної прикордонної служби України як особливе інтегроване особистісне утворення, що відображає єдність його теоретичної та практичної готовності до ефективного здійснення різноманітних управлінських функцій (інформаційно-аналітичної, мотиваційно-цільової, планово-прогностичної, організаційної, оперативно-службової, контрольно-регулятивної та ін.) [8].

Учений Р. Торчевський розробив модель розвитку управлінської культури майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти на провідних ідеях і положеннях суб'єктно-діяльнісного підходу, основними компонентами якої є цільово-концептуальний, стимульно-мотиваційний, змістовий, суб'єктний, операційно-діяльнісний, діагностичний і результативний [19].

Таким чином, результати аналізу літературних джерел свідчать, що проблема формування і розвитку професійної компетентності є предметом посиленої уваги фахівців. В той же час проблему забезпечення високого рівня підготовленості офіцерів-прикордонників можна успішно вирішити лише за умови чіткого розуміння того, чому навчати, що конкретно формувати, удосконалювати, розвивати і підтримувати. Очевидно, що навчати слід тому,

що необхідно для професійної діяльності, зокрема розвивати необхідні знання, вміння, навички та особистісні якості. Саме тому процес розвитку професійної компетентності офіцера управління органами охорони державного кордону необхідно розглядати в тісному зв'язку з його професійною діяльністю.

При виділенні специфічних особливостей діяльності офіцерів органів управління державного кордону потребують чіткого визначення основні функції, завдання, обов'язки та вимоги до діяльності офіцера. Конкретні відомості про професійну діяльність містяться в нормативних документах, які регламентують діяльність офіцерів органу охорони державного кордону, в посадових інструкціях (правах та функціональних обов'язках).

Як відомо, чинним законодавством України на ДПСУ покладається значний обсяг функцій, реалізація яких потребує своєчасного і повного забезпечення. Основу такого забезпечення складає чітко налагоджений механізм фінансово-економічної діяльності відомства, як окремої сфери. У сучасних умовах розвитку і становлення ДПСУ це набуває неабиякої актуальності, оскільки пов'язано з необхідністю раціонального витрачання бюджетних коштів відомства, спрямування їх на виконання першочергових завдань у сфері охорони державного кордону.

В свою чергу оптимальне застосування традиційних і якісно нових управлінських функцій, операцій і дій, у результаті яких виникають нові управлінські ідеї, що змінюють результати управлінської праці потребує розвитку економічної компетентності офіцерів-прикордонників.

У науковій літературі [2; 6; 15] поняття економічної компетентності майбутнього фахівця визначається неоднозначно й розглядається як структурний компонент професійної компетентності. У загальній структурі професійної компетентності вона виступає фундаментальною умовою й результатом самоперетворюючої діяльності, цілеспрямованої роботи над собою, розвитку особистісних рис та професійних якостей. Економічна компетентність є для фахівців усіх професій найважливішою запорукою їхньої продуктивної діяльності та невід'ємною складовою компетентності

особистості, яка забезпечує: ефективність виконання конкретної діяльності, здатність до організації інших людей для досягнення поставленої мети; готовність оцінювати та аналізувати наслідки спільної діяльності; позитивний досвід вирішення особистих і соціальних завдань; розуміння того, як слід досягти мети найефективнішим шляхом; адекватна постановка та ефективне виконання завдань адаптації до зовнішнього середовища.

Підтверджують необхідність розвитку економічної компетентності у майбутніх магістрів управління органів ДПСУ вимоги таких нормативно-правових документів, як БКУ, кваліфікаційний довідник посад Міністерства соціальної політики України, Постанова КМУ від 26 січня 2011 р. N 59 “Про затвердження Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи”, Стратегія розвитку ДПСУ на період до 2021 року, Інструкція про організацію фінансового господарства в органах ДПСУ (наказ Адміністрації ДПСУ від 28.02.2006 № 155) та інших нормативних документах, що регламентують фінансове господарство.

У цих документах деталізуються обов’язки, права та відповідальність посадових осіб органу ДПСУ, які здійснюють організацію та ведення фінансового господарства.

Начальник (командир) органу ДПСУ особисто відповідає:

за організацію фінансового господарства органу ДПСУ та за стан фінансово-господарської діяльності підпорядкованих органів ДПСУ;

за забезпечення органу ДПСУ коштами та організацію їх перевезення, законність та доцільність їх витрачання;

фінансове забезпечення бойової готовності органу ДПСУ;

стан фінансового господарства та забезпечення збереження коштів;

організацію внутрішнього фінансового контролю;

створення на кожному робочому місці умов праці відповідно до вимог нормативних актів [14].

У разі виявлення втрат, нестач, навмисного пошкодження військового майна, його розкрадання тощо він вживає в установленому законом порядку

заходів щодо відшкодування завданих державі збитків, а в разі з'ясування, що має місце правопорушення з ознаками злочину, вживає заходів у встановленому Кримінально-процесуальним кодексом України порядку.

Начальник (командир) органу ДПСУ, який має права юридичної особи, у межах своїх повноважень та виділених коштів має право укладати господарські договори та несе повну відповідальність за обґрунтоване і правомірне витрачання (використання) коштів на пов'язану з цими договорами діяльність. Він забезпечує обов'язкове попереднє письмове погодження проектів господарських договорів з начальником фінансово-економічного органу та старшим юрисконсультом (юрисконсультом) органу ДПСУ [14].

Начальник (командир) органу ДПСУ зобов'язаний:

організувати фінансове господарство відповідно до чинних нормативних актів та забезпечити своєчасне витребування та одержання від вищого фінансово-економічного органу виділених відповідно до затверджених кошторисом коштів, належний їх облік і подання установленої звітності;

забезпечити контроль за точним дотриманням фінансової, касової та штатно-тарифної дисципліни;

економно й по-господарськи доцільно витратити кошти та забезпечити виконання цих вимог усіма посадовими особами органу ДПСУ, організувати розроблення та здійснення заходів для виявлення і використання внутрішньогосподарських резервів, запобігання збиткам і непродуктивним витратам;

забезпечити виплату в установлені строки грошового забезпечення та заробітної плати особовому складу, своєчасно і правильно вирішувати скарги та заяви з цих питань;

вживати заходів для усунення виявлених недоліків, запобігання порушенням і зловживанням та їх припинення, притягнення винних осіб до відповідальності та відшкодування завданих ними державі матеріальних збитків; про виявлені порушення та вжиті заходи доповідати безпосередньому начальнику та повідомляти вищий фінансово-економічний орган;

забезпечити збереження грошей в органі ДПСУ під час їх доставки з установи банку та в інших випадках;

для доставки грошей надавати транспорт та озброєну охорону;

розмістити фінансово-економічний орган в окремих спеціально обладнаних приміщеннях, при цьому каса повинна знаходитися в ізольованій кімнаті, обладнаній засобами сигналізації;

особисто підписувати першим підписом чеки та доручення установі Державної казначейської служби України та банку, заявки на кошти, фінансові кошториси, видаткові документи на видачу готівки, договори і трудові угоди, фінансову звітність та службове листування з фінансових питань;

не менше одного разу на місяць провадити раптові перевірки наявності грошових сум та цінностей у касі; про наслідки перевірки робити відповідні записи в касовій книзі;

при одержанні готівки за чеками в установах банку не пізніше наступного дня перевіряти оприбуткування одержаної суми по касовій книзі, про що робити відповідний запис;

призначати документальні ревізії фінансово-господарської діяльності підсобних господарств відповідно до нормативних документів;

оголошувати наказом список посадових осіб, які є постійними підзвітними особами;

забезпечити ознайомлення особового складу органу ДПСУ з наказами та вказівками з фінансових питань;

періодично, але не рідше одного разу на місяць, розглядати письмову доповідь начальника фінансово-економічного органу про стан фінансового господарства та приймати по ній рішення;

на період підготовки та складання квартальних і річного бухгалтерських звітів (тобто з 20-го числа останнього місяця кварталу та по день подання звіту) звільняти особовий склад фінансово-економічних органів від несення чергувань, участі в комісіях та від інших робіт, не пов'язаних із складанням звітів [14].

Висновки. Отже, професійна діяльність офіцерів управління органами Державної прикордонної служби України передбачає виконання ним управлінських функцій щодо всіх підпорядкованих структурних підрозділів. На основі компетентнісного підходу щодо розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у магістратурі виокремлено одну із основних її складових – економічну компетентність. Оскільки, здійснюючи управлінську діяльність керівні кадри органу охорони державного кордону (далі ООДК) виконують різні види економічної діяльності (працюють із фінансовою документацією, займаються плануванням, організацією і контролем фінансово-економічної діяльності ООДК, проводять її аналіз, керують персоналом тощо) та виконують певні функції (планування, організація виконання, мотивація, контроль). Водночас зазначені види економічної діяльності потребують від офіцера-прикордонника відповідних знань, умінь, навичок, певної мотивації і особистісних якостей, які сприяють досягненню ефективних результатів функціонування та розвитку ООДК. В свою чергу, зазначені права та зобов'язання майбутніх керівників ООДК щодо фінансово-економічної діяльності потребують відповідних знань, умінь, навичок, певної мотивації і особистісних якостей, які сприяють досягненню ефективних результатів функціонування та розвитку ООДК. Результати аналізу наукових праць з проблеми дослідження економічної компетентності, змісту керівних документів, у яких містяться вимоги до професійних і економічних якостей управлінців ООДК, а також в контексті визначення переліку економічних знань, умінь, функцій та типових завдань їх майбутньої професійної діяльності дають підставу стверджувати про необхідність розвитку економічної складової професійної діяльності офіцерів управління органами ДПСУ.

Список використаної літератури

1. Білявець С. Я. Формування професійної культури у військовослужбовців за контрактом в органах охорони державного кордону України : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2013. 185 с.
2. Бурлаєнко Т. І. Зміст і структура економічної компетентності майбутніх менеджерів освіти як необхідна вимога часу. Електронне наукове фахове видання

Теорія та методика управління освітою. Випуск 7 (грудень 2011) URL: <http://tme.umo.edu.ua/docs/7/2.pdf>

3. Веретільник В. В., Діденко О. В. Розвиток військово-спеціальної компетентності офіцерів-прикордонників під час навчання у магістратурі: сутність і особливості змісту. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки*. 2016. № 2. С. 72–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadpcpn_2016_2_8

4. Дем'янюк Ю. А. Формування військово-організаторських умінь у майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Хмельницький, 2010. 20 с.

5. Діденко О. В. Теоретико-методичні засади формування здатності до професійної творчості в майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2009. 220 с.

6. Дивак В. В. Удосконалення економічної компетентності керівників середньої освіти для ефективної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2009. Вип. 5 (13). URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em5/content/08dvvsgo.htm>

7. Іщенко Д. В., Філіпов А. Ф. Основи військової педагогіки. Хмельницький : Вид-во НАПВУ, 2002. 106 с.

8. Луцький О. Л. Розвиток управлінської компетентності керівних кадрів Державної прикордонної служби України у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2013. 299 с.

9. Макогончук Н. В. Формування громадянської компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2013. 244 с.

10. Максименко С. Д., Олексієнко Б. М. Морально-психологічне забезпечення службової діяльності прикордонних військ України : підручник. Хмельницький : НАПВУ, 2001. 448 с.

11. Матеюк О. А. Психологічний вплив командира на підлеглих у військово-професійній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук : спец. 19.00.09. Хмельницький, 2006. 32 с.

12. Матохнюк Л. О. Формування психологічної готовності майбутніх інженерів-прикордонників до професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07. Хмельницький, 2006. 22 с.

13. Назаренко В. О. Психологічні умови розвитку комунікативної компетентності керівників Державної прикордонної служби України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.09. Хмельницький, 2007. 20 с.

14. Наказ АДПСУ № 155 від 28.02.2006 Інструкція про організацію фінансового господарства в органах Державної прикордонної служби України.

15. Приступа В. Зміст і структура економічної компетентності майбутніх інженерів радіозв'язку. Людинознавчі студії: *Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич, 2011. Вип. 23. С. 189–201.

16. Професійна культура прикордонника : навч. посіб. / В. І. Царенко та ін. Хмельницький : НАДПСУ, 2006. 55 с.

17. Тарнавський М. М. Формування культури управлінської діяльності у майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 20.02.02. Хмельницький, 2001. 18 с.

18. Торічний О. В. Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання : монографія. Хмельницький, 2012. 536 с.

19. Торчевський Р. В. Педагогічні умови управлінської культури майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. К., 2012. 20 с.

20. Тушко К. Ю. Педагогічні умови формування економічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2009. 161 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.

Мишенюк Р. Н. Экономическая компетентность как составляющая профессиональной компетентности офицеров управления органов охраны государственной границы

В статье рассматривается экономическая компетентность как составляющая профессиональной компетентности руководящих кадров Государственной пограничной службы Украины. На основании анализа требований нормативно-правовых документов к руководителям бюджетных учреждений Украины, локальных нормативно-правовых актов Государственной пограничной службы Украины, научных работ по профессиональной и экономической деятельности специалистов различных специальностей, автор выделяет в профессиональной компетентности офицеров управления органами охраны государственной границы одну из важнейших составляющих – экономическую компетентность.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, профессиональная компетентность, экономическая компетентность, Государственная пограничная служба Украины.

Misheniuk R. Economic Competence as a Component of Professional Competence of Border Units Administration Officers

Economic competence as a component of professional competence of the administration staff of the State Border Guard Service of Ukraine have been considered in the article. The author suggests that the issues of ensuring the high level of preparedness of officers-border guards can be successfully solved only if there is a clear understanding of what to teach, to form, to improve, to develop and to maintain.

The process of developing the professional competence of the border unit's administration officer has been proposed to be considered in close connection with his professional activity, in the general structure of which economic competence is a fundamental condition and the result of self-transforming activity, purposeful work, development of personality traits and professional qualities. For the specialists of all

professions economic competence is the most important guarantee of their productive activity and an integral part of the individual competence, which ensures the effectiveness of specific activities; the ability to organize other people to achieve the goal; readiness to evaluate and analyze the effects of joint activities; positive experience in solving personal and social problems; understanding of the most effective ways in the goal achievement; adequate setting and effective tasks completing for the external environment adaptation.

When determining specific features of the professional activity of the administration officers of the State Border Guard Service of Ukraine, the main functions, tasks, duties and requirements for their activities have been taken into consideration. Specific information on professional activity is included in the normative documents regulating the activity of border unit's administration officers, in the post descriptions (rights and functional responsibilities) as well. In particular, the requirements of normative legal documents have been analyzed for the heads of budgetary institutions of Ukraine, local regulations of the State Border Guard Service of Ukraine, scientific works on professional and economic activities of specialists of different specialties, in which the duties are detailed, rights and responsibilities of administration officials of the State the Border Guard Service of Ukraine on the organization and financial services conducting.

The author emphasizes the fact that in conducting administrative activities, the border units administration staff performs various types of economic activity (financial documentation processing; planning, organization and control of financial and economic activities of the state border guard units work; its analysis conducting, personnel management, etc.) and perform certain functions (planning, execution organization, motivation, control).

On the basis of the analysis, the author distinguishes the economic competence as one of the most important components in the professional competence of the border unit's administration officers.

Key words: *competence, competence approach, professional competence, economic competence, State Border Guard Service of Ukraine.*